

غروب چغازنبیل

گزارش سفر گروه تاریخ دفتر تألیف به استان خوزستان

حشمت‌اله سلیمی

پرورش استان، مأموریت ما صبح روز سه‌شنبه اول آذر و با مراجعه به «دبیرستان دخترانه‌ی حضرت زهرا(س)»، در اهواز آغاز شد. در بدو ورود با استقبال گرم خانم شایگان، مدیر دبیرستان مواجه شدیم. پس از معارفه به کلاس درس خانم کاردان زاده، دبیر تاریخ مدرسه، راهنمایی شدیم. آنچه در لحظه‌ی اول جلب توجه می‌کرد، وجود رابطه‌ی صمیمی بین دانش‌آموزان و معلمشان بود. کلاس پایه‌ی دوم انسانی، و درس تاریخ ایران و جهان (۱) در جریان بود.

دانش‌آموزان به این سؤال آقای جوادیان که: «چه مشکلاتی در کتاب تاریخ ایران و جهان (۱) مشاهده می‌کنید؟» پاسخ‌هایی دادند که فصل مشترک همه‌ی آن این بود: با توجه به این‌که در دوره‌ی

بعد از ظهر روز دوشنبه ۳۰ آبان سال جاری، نگارنده به اتفاق آقایان مسعود جوادیان، کارشناس مسئول گروه تاریخ «دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی» و رضا نورمحمدیگ (عکاس) براساس مأموریتی که از سوی دفتر به ما محول شده بود، رهسپار اهواز شدیم. هدف از این مأموریت، بازدید از چند کلاس درس تاریخ، دیدار و گفت‌وگو با معلمان تاریخ، و بررسی مشکلات آموزشی کتاب‌های درسی تاریخ با حضور معلمان و بازدید از آثار باستانی استان خوزستان بود.

بازدید از مدرسه‌ها
با هماهنگی قبلی آقای گل افشان،
سرگروه تاریخ متوسطه سازمان آموزش و

راهنمایی مطالبی در مورد تاریخ ایران خوانده‌ایم، بسیاری از مطالب کتاب تاریخ ایران و جهان (۱) برایمان تکراری است. موضوعات و مفاهیم برخی درس‌های کتاب با هم شباهت زیادی دارند و موجب تداخل در یادگیری می‌شوند. متن بعضی از درس‌های کتاب روان نیست و فهم آن برای ما مشکل است.

اما این مشکلات مانع علاقه مندی آن‌ها به تاریخ نشده است؛ زیرا در جواب این سؤال که آیا اساساً به تاریخ علاقه مند هستند و اگر علاقه مند هستند، چه فایده‌هایی از مطالعه‌ی تاریخ می‌برند، پاسخ دادند: تاریخ، ما را با گذشته پیوند می‌دهد، وقایع گذشته را برایمان نمایان می‌کند، و علل بسیاری از وقایع را برای ما روشن

می‌سازد. موجب می‌شود که از تکرار اشتباهات پیشینیان پرهیز کنیم، از راه و روش آن‌ها عبرت بگیریم، و تجربه‌های مفید آن‌ها را مورد استفاده قرار دهیم.

دانش‌آموزان، داشتن اطلاعات کافی، ارائه‌ی مطالب خارج از کتاب و تسلط بر موضوع تدریس را از ویژگی‌های یک دبیر خوب برشمردند و در پایان اعلام کردند، دبیرشان همه‌ی

این ویژگی‌ها را دارد. هرچند روش اصلی تدریس در این کلاس نیز همانند اغلب کلاس‌های دیگر، همان روش سنتی سخنرانی است؛ با وجود این، دانش‌آموزان از به‌کارگیری شیوه‌های دیگر در کنار تدریس اظهار خشنودی کردند که نتیجه‌ی مثبت برخی از این روش‌ها را در رفتار آموزشی آن‌ها مشاهده کردیم؛ آن‌جا که آقای جوادیان در مورد چغازنبیل پرسید، یکی از دانش‌آموزانی که چغازنبیل را دیده و از نزدیک مطالبی در مورد آن یاد گرفته بود، توضیحاتی ارائه کرد که نشان‌دهنده‌ی این واقعیت است که توأم با مشاهده‌ی عینی کسب شود، پایدارتر و عمیق‌تر است. به امید روزی که مسئولان اجرایی آموزش و پرورش در همه‌ی سطوح، امکانات، شرایط و لوازم مورد نیاز برای ارائه‌ی درس به شیوه‌های متفاوت را در کلاس‌های درس مهیا کنند.

پس از بازدید از دبیرستان حضرت زهرا(س)، به «مدرسه‌ی راهنمایی دخترانه‌ی پاینده» رفتیم. با هماهنگی خانم باصفا، مدیر محترم مدرسه، به یکی از کلاس‌های پایه‌ی سوم که در آن خانم رفیعی مشغول تدریس درس اجتماعی بود، وارد شدیم. یکی از دانش‌آموزان به نام فرحناز ابوالفضلی، از علاقه‌مندی‌اش به تاریخ صحبت کرد که آن را مدیون تلاش معلمش می‌دانست. هم ابوالفضلی و هم تعداد دیگری از دانش‌آموزان، اذعان داشتند که

معلمشان بر موضوع تدریس مسلط است و فراتر از قالب کتاب مطالبی ارائه می‌دهد که به فهم بهتر درس کمک می‌کند.

در همان حال فضای کلاس به جلسه‌ی نقد و بررسی کتاب‌های درسی تبدیل شد. خانم رفیعی، همانند بسیاری دیگر از معلمان علوم اجتماعی (تاریخ، تعلیمات اجتماعی و جغرافیا)، از محدود بودن ساعت تدریس و پرحجم بودن کتاب‌ها، و در یک کلام از نبود تناسب بین ساعت تدریس با حجم کتاب‌ها شکایت داشت. او گفت، معلم این درس ناچار است برای یک نقشه‌ی جغرافیایی یا تاریخی یا مبحثی نظیر زلزله که توضیحات اندکی در کتاب دارد، وقت زیادی صرف کند که با ساعت محدود کلاس هم‌خوانی ندارد و معلم با کمبود وقت مواجه می‌شود.

پیشنهاد ایشان این بود که هر کدام از سه کتاب تاریخ، جغرافیا و تعلیمات اجتماعی، در یکی از پایه‌های اول تا سوم راهنمایی تدریس شود تا معلم مربوطه با مشکل مواجه نشود. محدود بودن ساعت تدریس، فرصت بازدید از مکان‌های تاریخی، فرهنگی و جغرافیایی را از خانم رفیعی گرفته است، اما ایشان با دادن تکالیف گوناگون، نظیر

تهیه‌ی نقشه‌های جغرافیایی و تاریخی، دانش‌آموزان را به فعالیت بیش‌تر وای می‌دارد.

در «مدرسه‌ی راهنمایی پسرانه سرروش»، با استقبال آقای دورقی، مدیر محترم مدرسه، وارد شدیم. ساختمان مدرسه قدیمی، و در و دیوارهای آن رنگ و رو رفته و فضای آن تاریک و دلگیر بود و به هیچ وجه با ویژگی‌های محیط آموزشی تناسب نداشت. اما علاقه‌مندی به کار، و نشاط و صمیمیتی که در وجود کادر اجرایی و آموزشی مدرسه موج می‌زد، همه‌ی معایب ظاهری مدرسه را می‌پوشاند.

توسط آقای دورقی به یکی از کلاس‌های پایه‌ی سوم راهنمایی شدیم. آقای شیرکش، معلم تاریخ با استقبال مثال‌زدنی پذیرای حضور ما در کلاس شد. جمعی حدود ۳۰ نفر در کلاس حضور داشتند. آنچه آقای شیرکش و همه‌ی معلمان این مرز و بوم را در چهاردیواری خشک چنین کلاس‌های رنگ و رو رفته‌ای وادار به ادامه‌ی خدمت می‌کند، عشق و علاقه‌ای است که هیچ قلمی قادر به توصیف آن نیست. آقای شیرکش تحصیلکرده‌ی دانشگاه شیراز است و با کوله‌باری از دانش و تجربه، قطره‌های آگاهی را به وجود تشنه و مشتاق دانش‌آموزان می‌ریزد. همانند همه‌ی معلمان «علوم اجتماعی»، سه کتاب تاریخ، جغرافیا و تعلیمات اجتماعی را

تدریس می‌کند. به صورت مستمر از دانش‌آموزان پرسش شفاهی به عمل می‌آورد و مرتباً آزمون‌های کتبی برگزار می‌کند. در کنار نمرات امتحانی و پرسش‌های شفاهی، بخشی از نمرات را هم به فعالیت‌های کلاسی دانش‌آموزان اختصاص می‌دهد تا آن‌ها را به انجام کارهای عملی، نظیر ساخت کره‌ی جغرافیایی و نمایش گرداب وادارد.

آقای جوادیان از دانش‌آموزان می‌پرسد: آیا کسی هست که از درس تاریخ نفرت داشته باشد؟ و از آن‌ها می‌خواهد، خیلی راحت و خودمانی به این پرسش پاسخ دهند. هیچ کدام از دانش‌آموزان از درس تاریخ نفرت ندارند. مدیر مدرسه می‌گوید: «من زمانی که دانش‌آموز بودم، به خاطر حجم زیاد کتاب از تاریخ متنفر بودم، اما اکنون به خواندن کتاب‌های تاریخی علاقه‌مند شده‌ام.»

آقای شیرکش، ایرادهای کلی کتاب‌های درسی را در تغییرات پی‌درپی آن‌ها به خاطر مطالب جزئی می‌داند. علاوه بر این می‌گوید: «در چند سال اخیر، همیشه کتاب چاپ سال‌های قبل به استان خوزستان داده شده و تغییرات کتاب‌های درسی دیرتر به دبیران این استان ابلاغ شده است.» در مورد کتاب جغرافیا نیز می‌گوید: «برای برخی مفاهیم، نظیر مقیاس‌ها، توضیح کافی در کتاب وجود ندارد.»

در شهر شوش، ابتدا به اداره‌ی آموزش و پرورش مراجعه کردیم. آقایان عبیدی، کارشناس متوسطه، و شوهانی، کارشناس گروه‌های آموزش متوسطه - که خود تحصیل‌کرده‌ی تاریخ است - با آغوش باز پذیرای ما شدند. به همراه آنان، در «هنرستان کاردانش خوارزمی»، به کلاس درس تاریخ معاصر مراجعه کردیم. دبیری باتجربه به نام آقای حسن‌پور مشغول تدریس تاریخ بود. با کسب اجازه از دبیر، آقای جوادیان سؤالاتی در مورد فایده‌های مطالعه‌ی تاریخ و میزان آگاهی دانش‌آموزان از آثار باستانی استان پرسید. جواب‌های

دانش‌آموزان بیانگر این واقعیت بود که آن‌ها گرچه در رشته‌ی علوم انسانی تحصیل نمی‌کنند، با تاریخ استان خود بیگانه نیستند. بعضی از دانش‌آموزان از تکراری بودن مطالب درسی گله‌مند بودند و می‌گفتند، این مطالب را در دوره راهنمایی هم خوانده‌اند.

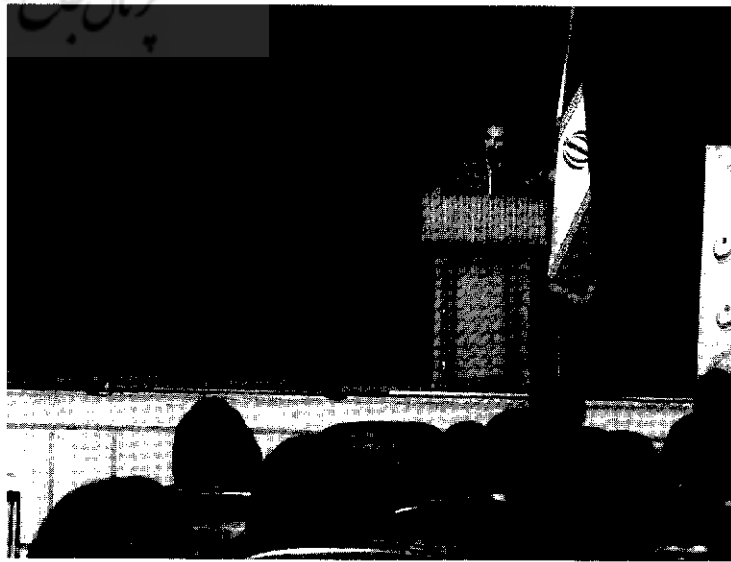
از دبیر تاریخ در مورد کتاب جدید التالیف تاریخ معاصر نظرخواهی شد. ایشان کتاب جدید را در مقایسه با کتاب قبلی، بسیار مناسب‌تر دانست، چرا که موضوعات با جذابیت بیش‌تری بیان شده و تصویرها، نمودارها و جدول‌ها، جنبه‌های آموزشی کتاب را تقویت کرده‌اند. با این حال، آن را خالی از اشکال هم نمی‌دانست و گفت: «از طرف سازمان آموزش و پرورش استان، نقد و بررسی درس‌های دهم و یازدهم کتاب به دبیران تاریخ شهرستان شوش محول شده است.»

در جلسه‌ی دبیران تاریخ

بعد از ظهر روز سه‌شنبه، در جلسه‌ی دبیران تاریخ شهر اهواز که در تالار معلم سازمان آموزش و پرورش استان برگزار شد، شرکت کردیم. در ابتدای جلسه، آقای حیاتی، کارشناس مسؤول گروه‌های آموزشی سازمان آموزش و پرورش استان خوزستان، درباره‌ی ضرورت اعتباربخشی کتاب‌های درسی و توجه به مباحث مخاطب‌شناسی و نیاز مخاطبان کتاب‌های درسی صحبت کرد. سپس آقای جوادیان پشت تریبون قرار گرفت و پس از معرفی «سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی» و زیرمجموعه‌های آن، به تشریح فعالیت‌ها و وظایف «دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی» پرداخت و در ادامه، روند فعالیت‌های گروه تاریخ در زمینه‌ی تألیف کتاب‌های جدید و اصلاح بخش‌های مورد انتقاد و کتاب‌های درسی تاریخ را توضیح داد.

وی برنامه‌های آتی و در دست اقدام گروه تاریخ را به این شرح معرفی کرد: تهیه‌ی راهنمای برنامه‌ی درسی برای کتاب‌های درسی که تمامی عناصر مربوط به کتاب‌ها نظیر هدف‌ها، شیوه‌ی ارزشیابی و ویژگی‌های کتاب در آن بررسی می‌شود؛ اصلاح بخش‌هایی از کتاب تاریخ‌شناسی پیش‌دانشگاهی و اضافه کردن بخش‌هایی نظیر ارتباط تاریخ و هنر، نقش ادبیات در تاریخ‌نویسی و معرفی منابع جدید تاریخ‌نویسی به این کتاب؛ تهیه‌ی خلاصه‌ای از کتاب تاریخ معاصر جدید التالیف برای جایگزین کردن در بخش معاصر کتاب «تاریخ ایران و جهان (۲)»؛ تهیه‌ی کتاب راهنمای تدریس تاریخ ایران و جهان (۱)؛ اصلاحات احتمالی کتاب تاریخ معاصر براساس نظرات و پیشنهادات دبیران؛ و انجام اصلاحات جزئی کتاب‌های درسی که در چاپ‌های آتی کتاب‌ها اعمال خواهند شد.

بخش دیگر صحبت‌های آقای جوادیان به مشکلات مربوط به

نیاز به همکاری دیگر مراجع آموزش و پرورش دارد. علاوه بر پرسش و پاسخ شفاهی، برگه‌های نظرخواهی نیز از سوی گروه تاریخ سازمان آموزش و پرورش بین دبیران محترم توزیع شد و در پایان جلسه، این برگه‌ها که حاوی نظرات، انتقادات و پیشنهادات بودند جمع‌آوری شدند تا در فرصت مناسب به آن‌ها پاسخ داده شود و مورد توجه قرار گیرند. در بخش دیگری از این جلسه، «مجله‌ی رشد تاریخ» و شرایط اشتراک آن برای حاضران معرفی شد.

بازدید آثار باستانی

بخشی از این مأموریت به بازدید از آثار باستانی استان خوزستان اختصاص داشت. بنابراین، صبح روز چهارشنبه دوم آذر، از اهواز به سمت معبد چغازنبیل حرکت کردیم و ساعت ۹/۱۵ دقیقه به محل چغازنبیل رسیدیم. آقای فرجی، کارشناس میراث فرهنگی، بخش‌های گوناگون معبد را به ما معرفی کرد و توضیحات مفصلی در ارتباط با این اثر باستانی ارائه داد که خلاصه‌ی آن به شرح زیر است:

چغازنبیل معبدی است متعلق به دوره‌ی تمدن ایلام، و این عنوان، در عصر حاضر به این معبد ایلامی داده شده است. چغا در اصطلاح محلی به معنی تپه است و چون این اثر باستانی قبل از حفاری و انجام عملیات باستان‌شناسی، به شکل زنبیل وارونه‌ای دیده می‌شد، به آن چغازنبیل، یعنی تپه‌ی زنبیل مانند گفته‌اند. معبد چغازنبیل در بخش مرکزی شهر «دورانتاش» - از شهرهای تمدن ایلام - قرار داشته است و قدمت آن به حدود ۱۳۰۰ سال پیش از میلاد (دوره‌ی ایلام میانه) می‌رسد. شهر دورانتاش را سه حصار تو در تو فرا گرفته بودند که امروزه آثاری از خرابه‌های این حصارها مشاهده می‌شود. معبد چغازنبیل به وسیله‌ی حصار اول شهر

کتاب‌های تاریخ دوره‌ی راهنمایی اختصاص داشت. مشکل عمده‌ی تاریخ دوره‌ی راهنمایی، مشترک بودن ساعت تدریس آن با درس‌های جغرافیا و تعلیمات اجتماعی است و به هر کدام از این سه درس، یک ساعت تدریس در هفته اختصاص داده شده که موجب بروز مشکلات فراوانی برای معلمان و دانش‌آموزان شده است. با توجه به این که افزایش یا کاهش ساعات تدریس از حیطه‌ی اختیار دفتر تألیف خارج و از اختیارات شورای عالی آموزش و پرورش است، کارشناسان دفتر تألیف برای رفع این مشکل در چند مرحله اقدام به کم کردن حجم کتاب‌ها کرده‌اند، اما با این حال، هنوز ساعات تدریس با حجم درس‌ها تناسب ندارد. اخیراً شورای عالی تصمیم گرفته است، این سه درس را در قالب یک درس واحد ارائه و یک کتاب درسی واحد برای آن در نظر گرفته شود که البته عملی شدن این تصمیم نیاز به زمان دارد.

در پایان گردهمایی، جلسه‌ی پرسش و پاسخ برگزار شد و در خلال آن، برخی جنبه‌های کتاب‌های درسی تاریخ مورد نقد و بررسی قرار گرفتند. عمده‌ترین موضوعاتی که مطرح شدند، مشکلات کتاب‌های درسی بودند که می‌توان آن‌ها را به این شکل خلاصه کرد: روان نبودن سبک نگارش کتاب‌های درسی؛ بی‌توجهی به افزایش غرور ملی و جریحه دار شدن این غرور در اثر مطالعه‌ی برخی مطالب درسی؛ زیاد بودن حجم کتاب‌ها و تناسب نداشتن ساعت تدریس با حجم کتاب؛ بی‌توجهی به تاریخ‌های محلی در کتاب‌های درسی؛ نبود انسجام بین موضوعات برخی کتاب‌های تاریخ و پراکنده بودن موضوعات.

آقای جوادیان این مشکلات را از جنبه‌های مختلف بررسی، و در مورد هر کدام توضیحات لازم را ارائه کرد. بسیاری از این مشکلات قابل رفع هستند و ایشان قول داد، در چاپ‌های آتی کتاب‌ها برای رفع آن‌ها در حد امکان تلاش کند. اما برخی از مشکلات همان‌طور که گفته شد، از عهده‌ی گروه تاریخ و

از حیطه‌ی اختیار مجموعه‌ی دفتر تألیف خارج است و

قلعه‌ی فرانسوی‌ها در شوش

محصور بوده و در فضای حصار اول و معبد، مراسم مذهبی انجام می شده است. بانی معبد، اونتاش گال، از پادشاهان ایلامی بود که آن را وقف خدای اینشوشیناک کرده است. معبد در پنج طبقه به ارتفاع حدود ۵۲ متر و با استفاده از آجر پخته که از گل اخرا تهیه می شد، و به شیوه‌ی زیگورات‌های میان رودان (بین‌النهرین) ساخته شده است. تفاوت چغازنبیل با زیگورات‌های میان‌رودان این است که دیوار هر کدام از طبقات آن، مستقل از دیوار دیگر طبقات ساخته شده و دیوار هیچ طبقه‌ای روی دیوار طبقه‌ی زیرین قرار ندارد. طبقه‌ی پنجم معبد، محل نگهداری مجسمه‌های خدایان گوناگون ایلامی بوده که مشهورترین آن‌ها خدای اینشوشیناک به شمار می رفته است. روی دیوارهای معبد، کتیبه‌های آجری با خط میخی با متن یکسانی وجود دارد که بیانگر نام پادشاه ایلامی و هدف او از ساخت این بناست. معبد چغازنبیل، در سال ۶۴۰ پیش از میلاد، در اثر حمله‌ی آشوری‌ها به فرماندهی آشوربانیپال ویران شده است.

بعد از ظهر چهارشنبه را به بازدید از آثار باستانی شهر شوش اختصاص دادیم. شوش شهری است که ریشه‌های آن اعماق تاریخ را درنوردیده و تا پیش از تاریخ ریشه دوانده است. راز پایداری آن نیز در همین است؛ شهری با بیش از شش هزار سال قدمت. باستان‌شناسان، مجموعه‌ی تپه‌های باستانی شوش را به چهار بخش تقسیم کرده‌اند: آکروپل، آپادانا، شهر شاهی و شهر صنعتگران. بازدید از آثار باستانی شوش با راهنمایی و توضیحات ارزنده آقای زلّقی، کارشناس میراث فرهنگی شوش همراه بود. قدیمی‌ترین بخش باستانی شوش، آکروپل است که قدمت آن به اواخر هزاره‌ی پنجم پیش از میلاد می‌رسد. آکروپل صفه‌ی بزرگی به ارتفاع حدود ۱۰ و طول ۸۰ متر است که بنیان اولیه‌ی شوش، تأسیسات اداری و اقتصادی و مکان‌های مذهبی خود را روی آن ایجاد کرده بودند. در دوره‌های بعد و به ویژه در دوره‌ی تمدن ایلام، معابد و تأسیسات دیگری بر مجموعه‌های قبلی آکروپل اضافه شد.

آپادانا کاخی است که به دستور داریوش هخامنشی، در حدود سال‌های ۵۱۸ تا ۵۱۲ قبل از میلاد، روی آثار و بقایای دوره‌ی ایلامی بنا شد. آپادانا تالار ستون‌داری بوده که سه ایوان ۱۲ ستونی و یک تالار ۳۶ ستونی داشته است و این مجموعه به بار عام و کاخ پذیرایی اختصاص داشته است. نمای داخلی کاخ، با طرح‌هایی از سربازان گارد جاویدان، شیر بالدار و نقش نیلوفر آبی تزیین شده بود. بخش‌هایی از این کاخ در زمان سلطنت اردشیر اول هخامنشی آتش گرفت و در زمان اردشیر دوم، بازسازی شد. سرانجام با حمله‌ی اسکندر مقدونی در سال ۳۱۳ پیش از میلاد، کاخ آپادانا به دست یونانی‌ها افتاد.

از سال ۱۸۵۰ م. به بعد، ابتدا انگلیسی‌ها و سپس فرانسوی‌ها

حفاری‌های باستان‌شناسی خود را در شوش آغاز کردند که نتیجه‌ی آن، بیرون آمدن بقایای کاخ‌های دوره‌ی هخامنشی بود. در کنار بقایای آپادانا، قلعه‌ی شوش که به قلعه‌ی فرانسوی‌ها و قلعه دموورگان مشهور است، قرار دارد. این قلعه را فرانسوی‌ها، هنگامی که مشغول انجام عملیات باستان‌شناسی در شهر شوش بودند، در فاصله‌ی سال‌های ۱۸۹۷ تا ۱۹۱۲ میلادی و به شیوه‌ی دژهای دوره‌ی قرون وسطا بنا کردند و امروزه به یک اثر تاریخی تبدیل شده است.

پس از گشت و گذار بر روی بقایای کاخ‌های دوره‌ی هخامنشی و بازدید از قلعه‌ی شوش، ابتدا به زیارت بقعه‌ی دانیال نبی (ع) شتافتیم و خاطرات باستان را با معنویت زیارت آن پیامبر متبرک کردیم. سپس به موزه‌ی شوش رفتیم. در موزه‌ی شوش، آثار مختصری از کشفیات باستانی نگهداری می‌شوند و به نسبت قدمت و سابقه‌ی تاریخی چند هزار ساله‌ی شوش و آن همه آثاری که از این شهر به دست آمده است، موزه‌ی کوچکی به حساب می‌آید. گل‌نوشته‌های دوره‌ی ایلامی، قبرهای سنگی و سفالی، زیورآلات، سردیس و ماسک پادشاهان ایلامی، ابزارهای سنگی و مجسمه‌ی الهه‌های گوناگون ایلامی، از جمله آثار این موزه هستند.

آثار باستانی هفت‌تپه، و موزه و مرکز مطالعات هفت‌تپه و چغازنبیل، آخرین محل‌هایی بودند که مورد بازدید قرار گرفتند. آثار هفت‌تپه مربوط به دوره‌ی میانی ایلام و زمان پادشاهی تپتی آهار، از پادشاهان ایلامی هستند و قدمت آن‌ها بیش از چغازنبیل است. این آثار در فاصله‌ی سال‌های ۱۵۰۵ تا ۱۳۵۰ قبل از میلاد ایجاد شده‌اند. به اعتقاد کارشناسان، نام ایلامی این منطقه «کاپی‌ناک» بوده است. مجموعه آثار هفت‌تپه شامل آرامگاه تپتی آهار، آرامگاه دسته‌جمعی ۲۳ نفری، حیاط معبد، سکوی قربانگاه و پرستشگاه‌هاست. آرامگاه تپتی آهار قدیمی‌ترین طاق هلالی جهان به‌شمار می‌رود.

عملیات کاوش و حفاری هفت‌تپه از سال ۱۳۴۴ به سرپرستی دکتر عزت‌الله نگهبان آغاز شد و در سال ۱۳۵۱، در کنار حفاری‌های باستان‌شناسی، موزه‌ای تأسیس شد که بخشی از آثار به دست آمده از چغازنبیل و هفت‌تپه در آن نگهداری می‌شود.

آقای گل‌افشان، از لحظه‌ی ورود ما به اهواز تا پایان این مأموریت، با برنامه‌ریزی دقیق این امکان را برای ما فراهم آورد که از وقت خود به بهترین وجه استفاده کنیم. ایشان تمامی ویژگی‌های اهالی خونگرم و میهمان‌نواز خوزستان را در خود جمع کرده بود، و روحیه‌ی صمیمی‌شان موجب شد که مأموریت ما در فضایی صمیمی و خارج از تعارفات خشک و دست‌وپاگیر اداری انجام گیرد. در تمام مراحل این سفر، آقای نورمحمد بیگ، عکس‌هایی گرفت که در شماره‌های آتی مجله در صورت نیاز، در کتاب‌های درسی از آن‌ها استفاده خواهد شد.